

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات عرب

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عرب

عنوان پایان نامه

مضامین قصر و حصر در نهج البلاغه

استاد راهنما:

دکتر علی اکبر محسنی

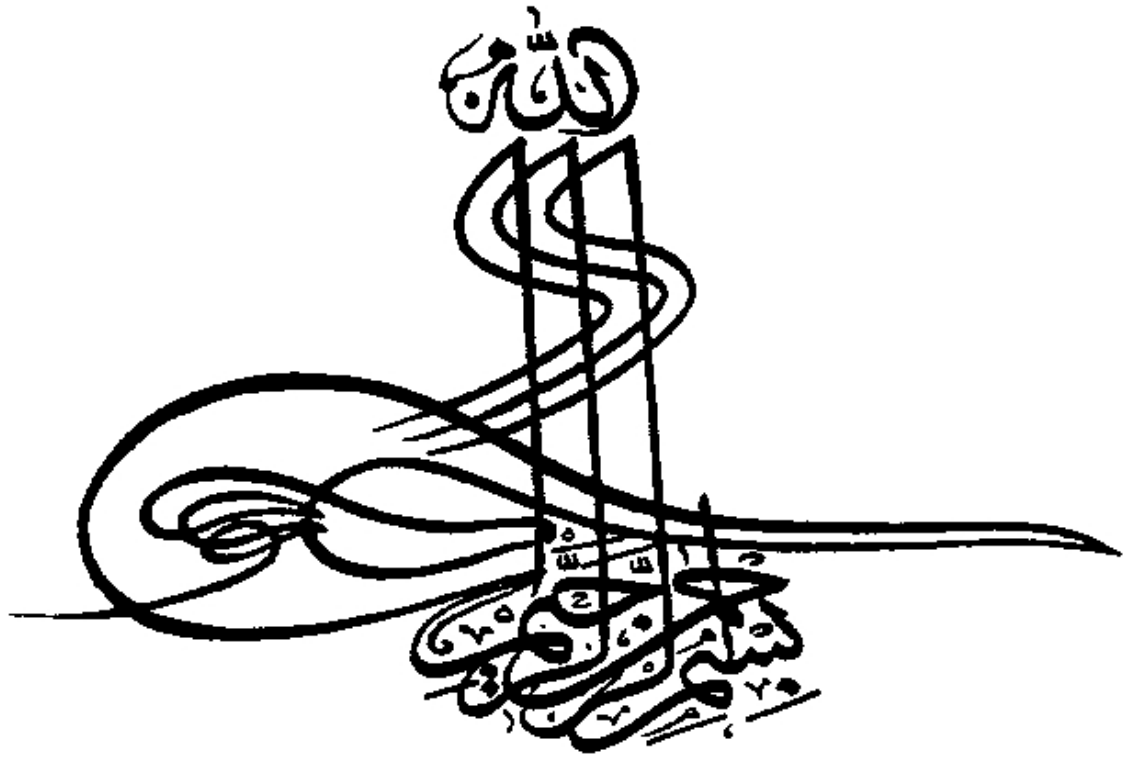
استاد مشاور:

دکتر شهریار همتی

نگارش:

فیروزه صمیمی

بهار ۱۳۹۰

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات عرب

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عرب گرایش محض

نام دانشجو:

فیروزه صمیمی

عنوان پایان نامه:

مضامین قصر و حصر در نهج البلاغه

در تاریخ	توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه	به تصویب نهایی رسید.
استاد راهنما	با مرتبه علمی	امضاء
استاد مشاور	با مرتبه علمی	امضاء
استاد داور داخلی	با مرتبه علمی	امضاء
استاد داور خارجی	با مرتبه علمی	امضاء

سپاسگزاری

خدای را شاکرم که نعمت بی کران پژوهش در نهج البلاغه را به من ارزانی داشت، در این راه خود را رهین رهنمودهای استاد بزرگوارم، جناب آقای **دکتر علی اکبر محسنی** می دانم که با نکته سنجی های بسیار، یادآوریهای شایسته ای فرمودند، از صمیم دل سپاسگزارم و توفیق روزافزونشان را امیدوارم. و از والدین عزیزم که در دوران تحصیل همواره مشوق و راهنمای من بوده اند قدردانی می کنم.

این اثر ناچیز را تقدیم می کنم به
:

امیرالمؤمنین، علی بن ابی طالب
علیه السلام که یهودی و مسیحی
و مسلمان همگی در عظمتش
قلم فرسایی کرده اند. و کلامش
براستی، فروتراز کلام خالق و
فرا تراز کلام مخلوق است.

چکیده

در نهج البلاغه برای انتقال مفاهیم والا، اسلوب و شیوه های گوناگونی بکار گرفته شده است؛ که هر کدام از این اسلوبها، از ویژگی و کاربرد خاصی برخوردار است. قصر و حصر نیز، یکی از این شیوه ها برای بیان مقاصد است. روش قصر، یکی از مباحث مهم علم معانی، برای تأکید مضامین جمله هاست و عبارت است از اختصاص دادن چیزی به چیز دیگر به شیوه ای مخصوص و نفی ماسوای آن. هدف ما در رساله ی حاضر این است که روش مزبور را به طور دقیق در نهج البلاغه که یکی از مهمترین و شریف ترین میراث فکری امام علی علیه السلام محسوب می شود، مورد بررسی قرار دهیم. با تأمل در خطبه ها، نامه ها و حکمتهای نهج البلاغه درمی یابیم که روش قصر و شیوه های گوناگون آن در این کتاب گرانسنگ بکار رفته و در مضامین بسیار مهم اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی – سیاسی بازتاب یافته است. در نهایت تحلیل روشهای اسلوب قصر به عنوان قوی ترین روش تأکید مضامین جمله ها ما را با بسیاری از دغدغه های فکری و اخلاقی مهم این امام همام آشنا می سازد.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار	۱
فصل اول : تحقیق کلیات	
۱-۱- بیان مسأله.....	۳
۲-۱- فرضیه	۳
۳-۱- پیشینه موضوع	۴
۴-۱- روش تحقیق	۴
۵-۱- اهداف تحقیق	۴
۶-۱- اهمیت موضوع	۵
فصل دوم : سیری در روشهای تأکید کلام در ادبیات عرب	
۱-۲- تعریف تأکید	۷
۲-۲- تأکید در علم بیان	۵
۳-۲- تأکید در علم بدیع	۵
۴-۲- تأکید در علم معانی	۶
۱-۴-۲- حروف	۶
۱-۱-۴-۲- حروف زاید	۶
۲-۱-۴-۲- حروف معانی	۹
۱-۲-۱-۴-۲- حروفی که برای تأکید وضع شده اند	۱۰
۲-۲-۱-۴-۲- حروفی که به دلالت تضمنی برای تأکید وضع شده اند	۱۱
۳-۲-۱-۴-۲- حروفی که بنا به شروطی وضعاً برای تأکید هستند	۱۲
۲-۴-۲- قسَم	۱۸
۳-۴-۲- تأکید صناعی	۱۸
۴-۴-۲- تفسیر	۱۴
۵-۴-۲- تقييد به توابع	۱۵
۶-۴-۲- صيغه های مبالغه	۱۵
۷-۴-۲- اخراج کلام بر خلاف مقتضای ظاهر	۱۵
۸-۴-۲- اطناب	۱۵
۹-۴-۲- قصر	۱۵
فصل سوم : اسلوب قصر، انواع و ویژگی آنها	
۱-۳- تعریف قصر	۱۸

۱۸	۳-۱-۱- قصر در لغت
۱۸	۳-۱-۲- قصر در اصطلاح
۱۹	۳-۲- ارکان قصر
۱۹	۳-۳- تقسیم قصر به اعتبار حقیقت و واقع
۱۹	۳-۳-۱- قصر حقیقی
۲۰	۳-۳-۲- قصر اضافی
۲۰	۳-۴- قصر به اعتبار طرفین (به اعتبار جوهر و عرض)
۲۰	۳-۴-۱- قصر موصوف بر صفت
۲۱	۳-۴-۲- قصر صفت بر موصوف
۲۳	۳-۵- انواع قصر نسبت به اعتقاد مخاطب
۲۳	۳-۵-۱- قصر افراد
۲۳	۳-۵-۲- قصر قلب
۲۴	۳-۵-۳- قصر تعیین
۲۴	۳-۶- اسالیب قصر
۲۵	۳-۶-۱- نفی و استثنا
۲۶	۳-۶-۲- انما
۲۷	۳-۶-۲-۱- اغراض کاربرد انما
۲۷	۳-۶-۳- عطف به حروف
۲۸	۳-۶-۳-۱- « لا » عاطفه
۲۹	۳-۶-۳-۲- « بل » عاطفه
۳۰	۳-۶-۳-۳- « لکن » عاطفه
۳۱	۳-۶-۴- اسلوب قصر با توجه به سیاق جمله (تقدیم ما حقه التأخیر)
۳۳	۳-۶-۵- « ال » تعریف همراه مسند
۳۳	۳-۶-۶- ضمیر فصل
۳۴	۳-۷- اغراض معنوی و بلاغی قصر در نهج البلاغه
۳۵	۳-۸- تحلیل آماری شیوه های قصر در نهج البلاغه
۳۶	۳-۸-۱- نتیجه حاصل از بررسی آماری شیوه های اصلی قصر
۳۷	۳-۸-۲- جدول توزیع تعداد قصر در شیوه های چهارگانه
۳۷	۳-۸-۳- نمودار درصد فراوانی شیوه های چهارگانه قصر در نهج البلاغه

فصل چهارم : باب اول : مضامین اعتقادی قصر و حصر در نهج البلاغه

۳۹	۴-۱-۱- تأکید بر توحید و خداشناسی
۳۹	۴-۱-۱-۲- اقسام توحید
۴۰	۴-۱-۲-۱- توحید ذاتی
۴۱	۴-۱-۲-۲- توحید صفاتی
۴۱	۴-۱-۲-۲-۱- ظاهر و باطن بودن حق امری مؤکد است

- ۴۲ ۲-۲-۱-۱-۴- تأکید بر عظمت و قدرت خداوند
- ۴۳ ۳-۲-۱-۱-۴- تأکید بر علم و آگاهی خدا بر اسرار عالمیان
- ۴۵ ۴-۲-۱-۱-۴- تأکید بر ابدی و ازلی بودن خداوند
- ۴۶ ۵-۲-۱-۱-۴- تأکید بر فضل و بخشش الهی
- ۴۷ ۶-۲-۱-۱-۴- تأکید بر سرمدی بودن حیات الهی
- ۴۸ ۳-۲-۱-۱-۴- توحید افعالی
- ۴۸ ۱-۳-۲-۱-۱-۴- خلقت هستی از آن خداوند است
- ۴۸ ۲-۳-۲-۱-۱-۴- تأکید بر رازق بودن خداوند
- ۴۹ ۴-۲-۱-۱-۴- توحید عبادی
- ۵۰ ۳-۱-۱-۴- حصر راههای اثبات وجود خدا
- ۵۱ ۴-۱-۱-۴- تأکید بر ذی مراتب بودن شناخت خدا
- ۵۲ ۲-۱-۴- معاد و قیامت
- ۵۳ ۱-۲-۱-۴- تأکید بر هدف از خلقت انسان آخرت است نه دنیا
- ۵۳ ۲-۲-۱-۴- بازگشت همه امور تنها به سوی اوست
- ۵۴ ۳-۲-۱-۴- مهمترین علم غیب متعلق به قیامت است
- ۵۴ ۴-۲-۱-۴- تنها خداوند مالک مبدأ و معاد است
- ۵۴ ۵-۲-۱-۴- تنها هدف نهایی خلقت، قیامت است
- ۵۵ ۶-۲-۱-۴- بدترین توشه قیامت دشمنی با بندگان است
- ۵۵ ۷-۲-۱-۴- توجه به قیامت تنها راه رسیدن به بهشت است
- ۵۵ ۸-۲-۱-۴- جهان بشریت در حکم قافله ی واحد است
- ۵۵ ۹-۲-۱-۴- داوری خداوند در روز قیامت قطعاً عادلانه است
- ۵۵ ۱۰-۲-۱-۴- در قیامت راه جبران قصورات وجود ندارد
- ۵۶ ۳-۱-۴- مرگ
- ۵۶ ۱-۳-۱-۴- فاصله میان مرگ و بهشت و جهنم کوتاه است
- ۵۶ ۲-۳-۱-۴- مرگ را باید با یقین بر عمل صالح آرزو کرد
- ۵۷ ۳-۳-۱-۴- مرگ پدیده ای دروغ نیست
- ۵۷ ۴-۳-۱-۴- از مرگ نزدیکان باید عبرت آموخت
- ۵۷ ۵-۳-۱-۴- دارایی انسان به هنگام مرگ تنها کفن اوست
- ۵۸ ۶-۳-۱-۴- مرگ تنها پایان زندگی دنیوی است
- ۵۸ ۷-۳-۱-۴- احوال مردگان پس از مرگ
- ۵۸ ۸-۳-۱-۴- مرگ قانونی فراگیر است
- ۵۸ ۹-۳-۱-۴- ارزشمندترین مرگ کشته شدن در راه خداست
- ۵۹ ۴-۱-۴- جهاد و مبارزه
- ۵۹ ۱-۴-۱-۴- پیامد شوم ترک جهاد
- ۵۹ ۲-۴-۱-۴- جهاد از راه های نزدیک شدن به خداست
- ۶۰ ۵-۱-۴- درباره قرآن

- ۶۰.....۱-۵-۱-۴- جامعیت قرآن
- ۶۱.....۲-۵-۱-۴- قرآن ناطق صامت است
- ۶۱.....۳-۵-۱-۴- قرآن مصباح هدایت است
- ۶۱.....۴-۵-۱-۴- قرآن شفای دردهاست
- ۶۲.....۵-۵-۱-۴- قرآن مایه ی خرمی دلهاست
- ۶۲.....۶-۵-۱-۴- قرآن منبع حل اختلاف است
- ۶۳.....۷-۵-۱-۴- ضرورت عمل به کتاب خدا و سنت پیامبر (ص)
- ۶۳.....۸-۵-۱-۴- قرآن بیانگر اخبار گذشته، حال و آینده است
- ۶۳.....۶-۱-۴- فرشتگان
- ۶۳.....۱-۶-۱-۴- اقسام فرشتگان
- ۶۴.....۲-۶-۱-۴- فراوانی راز و نیاز فرشتگان
- ۶۴.....۷-۱-۴- نبوت
- ۶۵.....۱-۷-۱-۴- ویژگیهای اخلاقی معنوی رسول خدا (ص)
- ۶۵.....۲-۷-۱-۴- پیامبر بهترین اسوه
- ۶۵.....۳-۷-۱-۴- تأکید بر عظمت پیامبر (ص)
- ۶۶.....۸-۱-۴- اهل بیت
- ۶۶.....۱-۸-۱-۴- علی (ع) تنها ملازم پیامبر (ص) در هنگام نزول وحی
- ۶۷.....۲-۸-۱-۴- در نماز فقط پیامبر (ص) از علی (ع) پیش بود
- ۶۷.....۳-۸-۱-۴- اهل بیت (ع) در تمام اعمال پسندیده پیشتازند
- ۶۷.....۴-۸-۱-۴- تبعیت از اهل بیت تنها راه هدایت انسان
- ۶۸.....۵-۸-۱-۴- اهل بیت شاخص جهت گیری دین اند
- ۶۹.....۶-۸-۱-۴- تنها اهل بیت حق ولایت دارند
- ۷۰.....۷-۸-۱-۴- اهل بیت بهترین مفسران آیات الهی هستند
- ۷۱.....۸-۸-۱-۴- اهل بیت آگاهان راستین بر شناخت بندگانند
- ۷۱.....۹-۸-۱-۴- تأکید بر فصاحت و بلاغت کلام اهل بیت
- ۷۱.....۱۰-۸-۱-۴- اهل بیت آگاهان واقعی بر کتاب و سنت اند
- ۷۲.....۱۱-۸-۱-۴- پیروان اهل بیت تنها مؤمنان آزموده شده هستند
- ۷۳.....۱۲-۸-۱-۴- داوری اهل بیت براساس قرآن است
- ۷۳.....۱۳-۸-۱-۴- اهل بیت تنها از خدا یاری می طلبند
- ۷۳.....۱۴-۸-۱-۴- عشق اهل بیت به خداوند است
- ۷۴.....۱۵-۸-۱-۴- اهل بیت به هنگام نزول ابتلاء با ایمان تر می شوند
- ۷۴.....۱۶-۸-۱-۴- رسالت امام در این عصر و زمان، همان رسالت رسول الله است
- ۷۵.....۱۷-۸-۱-۴- پرهیز از افراط و تفریط نسبت به اهل بیت (ع)

باب دوم: مضامین اخلاقی قصر و حصر در نهج البلاغه

- ۷۷.....۱-۲-۴- تقوا

- ۷۷ ۱-۱-۲-۴ آثار و فواید تقوا.....
- ۷۸ ۱-۱-۲-۴ تقوا عامل مهار نفس است.....
- ۷۸ ۲-۱-۲-۴ تقوا وسیله نجات از تباهی و نیل به آرمانهاست.....
- ۷۸ ۳-۱-۲-۴ تقوا از بین برنده انگیزه گناه است.....
- ۷۸ ۴-۱-۲-۴ تقوا بهترین توشه آخرت است.....
- ۷۹ ۵-۱-۲-۴ تقوا ورزش روح است.....
- ۷۹ ۲-۱-۲-۴ اوصاف متقین و مؤمنین که به روش قصر ذکر شده اند.....
- ۷۹ ۱-۲-۱-۲-۴ پارسایان سخنانشان راست، پوششان میانه، و راه رفتنشان با فروتنی است.....
- ۸۰ ۲-۲-۱-۲-۴ تعداد پارسایان کم شمار، ولی مورد ستایش خداوند هستند.....
- ۸۰ ۳-۲-۱-۲-۴ متقین از امور حرام دنیوی گریزانند.....
- ۸۰ ۴-۲-۱-۲-۴ یقین چراغ راه پارسایان در برابر شبهات است.....
- ۸۰ ۵-۲-۱-۲-۴ پارسایان در کار خیر پیشگام هستند.....
- ۸۱ ۶-۲-۱-۲-۴ متقین همیشه اعمال خود را زیر نظر دارند.....
- ۸۱ ۷-۲-۱-۲-۴ متقین همیشه بین خوف و رجاء هستند.....
- ۸۱ ۸-۲-۱-۲-۴ پارسایان شاکر و ذاکر و عامل به کارهای خیر هستند.....
- ۸۱ ۹-۲-۱-۲-۴ متقین با دیده ی عبرت به دنیا می نگرند.....
- ۸۱ ۱۰-۲-۱-۲-۴ متقین یاران حق، برادران دینی، سپر روز بلا و محرم اسرار هستند.....
- ۸۲ ۱۱-۲-۱-۲-۴ نام نیک پارسایان بر زبان مردم جاری است.....
- ۸۲ ۱۲-۲-۱-۲-۴ پارسایان در برابر دردها و سختی های زندگی بردبارند.....
- ۸۲ ۱۳-۲-۱-۲-۴ پارسایان گوش شنوا، چشم بینا، و درک عبرت بین دارند.....
- ۸۲ ۱۴-۲-۱-۲-۴ پارسایان به دنبال کسب حلال، توشه ای برای آخرت، و لذت حلال هستند.....
- ۸۲ ۱۵-۲-۱-۲-۴ پارسایان سرشتشان با دوستی خدا و جام محبت او شکل گرفته است.....
- ۸۳ ۱۶-۲-۱-۲-۴ پارسایان به دیده ی شفقت به گناهکاران می نگرند.....
- ۸۳ ۱۷-۲-۱-۲-۴ پارسایان تن به بردگی نمی دهند.....
- ۸۳ ۲-۲-۴ زهد.....
- ۸۴ ۳-۲-۴ دنیا و ویژگی های آن از منظر امام علی (ع).....
- ۸۴ ۱-۳-۲-۴ ویژگی های دنیای ممدوح و ستوده.....
- ۸۵ ۱-۱-۳-۲-۴ با دنیا می توان آخرت را بدست آورد.....
- ۸۵ ۲-۱-۳-۲-۴ دنیا راهی برای اصلاح آخرت است.....
- ۸۵ ۳-۱-۳-۲-۴ دنیا می تواند مایه نجات انسانها گردد.....
- ۸۶ ۴-۱-۳-۲-۴ دنیا تنها سرای آشکارشدن اعمالی که استحقاق پاداش یا کیفر دارند.....
- ۵-۱-۳-۲-۴ دنیا محل آمادگی در مسابقه آخرت است که جایزه ی برنده بهشت و جایزه بازنده جهنم است.....
- ۸۷ ۲-۳-۲-۴ ویژگی های دنیای مذموم.....
- ۸۸ ۱-۲-۳-۲-۴ دنیا محل عبور و بی قراری است.....
- ۸۸ ۲-۲-۳-۲-۴ کسب هر نعمت در دنیا موجب سلب نعمت دیگر است.....

- ۳-۲-۳-۲-۴- دنیا متغیر الاحوال بوده و اقبال و ادبار دارد ۸۹
- ۴-۲-۳-۲-۴- دنیا به اندازه ته مانده ی آب ظرف حقیر است ۸۹
- ۵-۲-۳-۲-۴- پرهیز از جلوه های غرور آمیز و فریبنده دنیا ۹۰
- ۶-۲-۳-۲-۴- دنیا میوه اش فتنه و طعامش مردار، درونش وحشت و بیرونش برنده است ۹۱
- ۷-۲-۳-۲-۴- بدعت ره آورد شوم دنیا پرستی و پیروی از هوای نفس است ۹۱
- ۸-۲-۳-۲-۴- دل بستن به آرزوهای دنیوی عامل هلاک انسان است ۹۲
- ۹-۲-۳-۲-۴- دنیا طلبی عامل تفرقه و جدایی ۹۲
- ۳-۳-۲-۴- اوصاف و ویژگی های اهل دنیا ۹۲
- ۱-۳-۳-۲-۴- اهل دنیا هدف تیرهای کشنده دنیا هستند ۹۲
- ۲-۳-۳-۲-۴- پاداش اطمینان اهل دنیا به دنیا مرگ است ۹۳
- ۳-۳-۳-۲-۴- اهل دنیا منتهای دیدشان دنیایشان است ۹۳
- ۴-۳-۳-۲-۴- دنیا پرستان به مانند درندگان هستند ۹۳
- ۵-۳-۳-۲-۴- ترس دنیا پرستان از روزگار به خاطر از دست دادن مقامشان است ۹۴
- ۶-۳-۳-۲-۴- منافقان دنیا پرستانی گمراه و گمراه کننده، خطاکار و تشویق کننده خطا هستند ۹۴
- ۷-۳-۳-۲-۴- اقسام دین فروشان دنیا پرست ۹۴
- ۴-۲-۴- استغفار ۹۵
- ۱-۴-۲-۴- استغفار عامل حفظ امنیت مسلمانان از خشم خداست ۹۶
- ۲-۴-۲-۴- استغفار مانع ناامیدی از رحمت خداوند است ۹۶
- ۳-۴-۲-۴- شرائط استغفار ۹۶
- ۵-۲-۴- امر به معروف و نهی از منکر ۹۶
- ۱-۵-۲-۴- ارزش امر به معروف و نهی از منکر ۹۷
- ۲-۵-۲-۴- اول باید خود را نهی کرد سپس دیگران را ۹۷
- ۳-۵-۲-۴- خداوند خود به نیکوکاری امر و از زشتی نهی نموده است ۹۷
- ۴-۵-۲-۴- مراتب امر به معروف و نهی از منکر ۹۷
- ۵-۵-۲-۴- عقوبت ترک امر به معروف و نهی از منکر ۹۸
- ۶-۲-۴- ارزش عقل ۹۸
- ۱-۶-۲-۴- عقل برترین غنای آدمی است ۹۸
- ۲-۶-۲-۴- نتیجه دوراندیشی و بکارگیری خرد سلامتی و آسایش است ۹۸
- ۳-۶-۲-۴- بی خردی بزرگترین فقر است ۹۹
- ۴-۶-۲-۴- شوخی بیجا آفت عقل است ۹۹
- ۵-۶-۲-۴- رفتار جاهل همراه با افراط و تفریط است ۹۹
- ۶-۶-۲-۴- جاهل تنها با آزار دیدن پند می گیرد ۹۹
- ۷-۶-۲-۴- عالم بی عمل و عامل بی علم همانند جاهل سرگردان است ۹۹
- ۸-۶-۲-۴- آسودگی خاطر نداشتن در هدف، نشان از انتخاب نادرست ۱۰۰
- ۹-۶-۲-۴- با شکیبایی در برابر نادان، دوستان زیاد می شوند ۱۰۰
- ۱۰-۶-۲-۴- عبادت های جاهل بدون معرفت و فایده تربیتی است ۱۰۰

- ۱۰۱-۲-۴-۷- راه اجتناب از گناه ۱۰۱
- ۱۰۱-۲-۴-۷- عصمت تنها راه دوری از گناه است ۱۰۱
- ۱۰۱-۲-۴-۷-۲- در هنگام شهوت به زنان خود توجه کنید ۱۰۱
- ۱۰۱-۲-۴-۸- عدل و انصاف ۱۰۱
- ۱۰۱-۲-۴-۸-۱- خودسازی، عدل و انصاف ورزیدن درباره خود و دیگران است ۱۰۱
- ۱۰۱-۲-۴-۸-۲- منصف بودن دوستان را زیاد می کند ۱۰۱
- ۱۰۲-۲-۴-۸-۳- تنها با رفتار عادلانه دشمن مغلوب می شود ۱۰۲
- ۱۰۲-۲-۴-۹- بی نیازی از مردم بزرگترین ثروت است ۱۰۲
- ۱۰۲-۲-۴-۱۰- سکوت و فروتنی موجب وقار و کمال است ۱۰۲
- ۱۰۲-۲-۴-۱۱- با پرداخت هزینه ها، تحمل سختیها ثابت می شود ۱۰۲
- ۱۰۲-۲-۴-۱۲- پاداش گفتار به زبان، و پاداش کردار به دست و قدمهاست ۱۰۲
- ۱۰۲-۲-۴-۱۳- باید به تربیت نوجوان توجه کرد ۱۰۲
- ۱۰۳-۲-۴-۱۴- از کینه و عداوت نسبت به یکدیگر بپرهیزید ۱۰۳
- باب سوم: مضامین سیاسی قصر و حصر در نهج البلاغه
- ۱۰۵-۳-۴-۱- حکومت ۱۰۵
- ۱۰۵-۳-۴-۱- ضرورت حکومت ۱۰۵
- ۱۰۶-۳-۴-۲- هدف اصلی حکومت اسلامی ۱۰۶
- الف: احیای حق و دفع باطل ۱۰۶
- ب: اصلاح امور جامعه و آرامش اجتماعی ۱۰۶
- ج: حکومت امانت است نه طعمه ۱۰۷
- ۱۰۷-۳-۴-۲- ویژگی های حاکم اسلامی در سیره نظری و عملی امام علی (ع) ۱۰۷
- ۱۰۷-۳-۴-۱- حاکم اسلامی باید حامی دین و تارک هوای نفس باشد ۱۰۷
- ۱۰۸-۳-۴-۲- حاکم اسلامی باید از دنیاپرستی و تجمل گرایی بپرهیزد ۱۰۸
- ۱۰۸-۳-۴-۳- حاکم اسلامی باید با مردم ارتباط مستقیم داشته باشد ۱۰۸
- ۱۰۹-۳-۴-۴- رابطه و حقوق حاکم و مردم در جامعه اسلامی دوسویه است ۱۰۹
- ۱۱۰-۳-۴-۵- حاکم باید عالم و آگاه باشد ۱۱۰
- ۱۱۱-۳-۴-۶- حاکم باید محور حرکت جامعه باشد ۱۱۱
- ۱۱۲-۳-۴-۷- حاکم باید اهل رفق و مدارا و اعمال شدت در مواقع لازم باشد ۱۱۲
- ۱۱۴-۳-۴-۸- حاکم باید انتقاد پذیر باشد ۱۱۴
- ۱۱۴-۳-۴-۹- حاکم باید عدالت محور باشد ۱۱۴
- ۱۱۵-۳-۴-۱۰- حاکم باید بر دلهای مردم از طریق تأمین آسایش آنها حکومت کند ۱۱۵
- ۱۱۵-۳-۴-۱۱- حاکم باید بیش از اخذ مالیات به رفاه عمومی مردم توجه کند ۱۱۵
- ۱۱۶-۳-۴-۱۲- حاکم و مدیر اسلامی در همه حال به خدا و سنت پیامبر متمسک می شود ۱۱۶
- ۱۱۷-۳-۴-۱۳- حاکم اسلامی، مصالح مسلمین را بر مصالح شخصی ترجیح می دهد ۱۱۷
- ۱۱۷-۳-۴-۱۴- حاکم باید برخلاف ارزشهای اخلاقی که خدا تعیین نموده، رفتار ننماید ۱۱۷
- ۱۱۷-۳-۴-۱۵- حاکم اسلامی برای گرفتن بیعت به زور متوسل نمی شود ۱۱۷

۱۱۸.....	۱۶-۲-۳-۴- حاکم باید شجاع باشد
۱۱۸.....	۱۷-۲-۳-۴- حاکم باید در موقع جنگ هشیار باشد
۱۱۸.....	۱۸-۲-۳-۴- حاکم نباید بر رأی نادرست خویش پافشاری کند
۱۱۹.....	۱۹-۲-۳-۴- حاکم باید ارتباط با خویشاوندان خویش را قطع نکند
۱۱۹.....	۲۰-۲-۳-۴- حاکم اسلامی باید بیت المال را عادلانه توزیع کند
۱۲۰.....	۲۱-۲-۳-۴- حاکم باید به حفظ شأن معنوی و معیشتی قاضی توجه کند
۱۲۰.....	۲۲-۲-۳-۴- حاکم باید درانتخاب مشاوران و کارگزاران مالیاتی خود دقت نماید
۱۲۱.....	۳-۳-۴- تأکید امام علی (ع) بر مظلومیت خود در خلافت
۱۲۲.....	۴-۳-۴- روانشناختی ناکثین
۱۲۲.....	۱-۴-۳-۴- ناکثین مسئول ریخته شدن خون عثمان هستند
۱۲۳.....	۲-۴-۳-۴- ناکثین افرادی دنیا طلب هستند
۱۲۳.....	۳-۴-۳-۴- ناکثین افرادی حسود هستند
۱۲۳.....	۴-۴-۳-۴- امر به معروف و نهی از منکر در ناکثین تأثیری ندارد
۱۲۴.....	۵-۳-۴- روانشناختی قاسطین
۱۲۴.....	۱-۵-۳-۴- قاسطین افرادی خونریز هستند
۱۲۴.....	۲-۵-۳-۴- قاسطین افرادی نیرنگ بازند
۱۲۵.....	۳-۵-۳-۴- قاسطین افرادی دنیا پرستند
۱۲۶.....	۴-۵-۳-۴- قاسطین افرادی دروغگو هستند
۱۲۶.....	۵-۵-۳-۴- قاسطین افرادی حسود هستند
۱۲۶.....	۶-۵-۳-۴- فرجام قاسطین خواری و ذلت است
۱۲۶.....	۷-۵-۳-۴- زنده شدن ارزشهای جاهلی و فسخ ارزشهای اسلامی در حکومت قاسطین
۱۲۹.....	نتیجه
۱۳۸.....	الملخص
۱۳۱.....	منابع

پیشگفتار

برای بیان هر کلامی با توجه به ویژگیها و اغراض آن باید از شیوه‌ی خاصی استفاده کرد و آن را در قالب خاصی ریخت تا از سویی هدف از کلام حاصل شود و از سوی دیگر مخاطب نیز با شنیدن آن بهره‌ی لازم را ببرد. هریک از اقسام علم بلاغت اعم از معانی، بیان و بدیع چون چارچوب و قالبی هستند که کلام به وسیله‌ی آنها برای شنونده ایراد می‌شود. اسلوب قصر نیز که یکی از بابهای علم معانی است از این قاعده تبعیت می‌نماید.

امام علی علیه السلام نیز در نهج البلاغه، برای انتقال مضامین بلند خود از این اسلوب استفاده نموده‌اند. بنابراین برای تفسیر، فهم درست و دقیق بخشی از سخنان گهربار امام علی علیه السلام ضروری است تا از شیوه‌های گوناگون این اسلوب بلاغی همانند دیگر فنون بلاغت مطلع بود تا بتوان جلوه‌های زیبایی و ظرایف معانی نهج البلاغه را بهتر و درست‌تر فهمید و تبیین کرد.

در این پایان‌نامه سعی بر این است که اسلوب‌های بلاغی قصر در نهج البلاغه از جهت اغراض و اهداف، انواع و اقسام آن مورد بحث و بررسی قرار گیرد و روشن شود که کاربرد این شیوه در نهج البلاغه، تا چه حد در خدمت مضامین این کتاب عظیم قرار گرفته است. این پایان‌نامه شامل چهار فصل می‌باشد.

۱. فصل اول: کلیات بحث؛ در این فصل بیان و اهداف مسأله، فرضیات تحقیق و روش تحقیق و... ارائه شده است.

۲. فصل دوم: نگاهی گذرا به تأکید در ادبیات عرب؛ که شیوه‌ها و اسالیب متنوع و مختلف تأکید در ادبیات عرب را در برمی‌گیرد، به شکل مصداقی و نسبی مورد بررسی قرار گرفته است.

۳. فصل سوم: قصر و حصر؛ در این فصل به تعریف قصر، اسالیب و روشهای آن و نیز انواع قصر و تفاوت آنها و... پرداخته شده است.

۴. فصل چهارم: که به عنوان مضامین قصر و حصر نهج البلاغه نام‌گذاری شده، سه بخش را دربردارد: بخش اول؛ مضامین اعتقادی، بخش دوم؛ مضامین اخلاقی و بخش سوم؛ مضامین سیاسی - اجتماعی را پوشش می‌دهد.

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مسأله

در این رساله نخست شیوه های مختلف قصر در ادبیات عرب و نهج البلاغه مورد بحث واقع شده، آنگاه این شیوه ها طبق مضامینی که با اسلوب قصر مورد تأکید امام علی علیه السلام است، دسته بندی شده اند. بنابراین این رساله در مقام پاسخگویی به پرسشهای زیر است:

- ۱- مشهورترین شیوه ها و ادوات تأکید در کلام عرب کدامند؟
- ۲- اسلوب قصر چه جایگاهی در تأکید مضامین و معانی جمله ها در ادبیات عرب دارد؟
- ۳- مشهورترین روشهای قصر در نهج البلاغه کدام است؟
- ۴- چه نوع مضامینی با روش قصر در نهج البلاغه مورد تأکید امام علی علیه السلام قرار گرفته است؟

۱-۲- فرضیه

در رساله ی حاضر در پاسخ به سؤالات فوق، فرضیه های زیر مطرح گردیده است.

- ۱- بیش از بیست روش تأکیدی در ادبیات عرب وجود دارد که عبارتند از: « حروف زاید و معانی، قصر و حصر، قسم، اطناب و خروج از مقتضای ظاهر و...»، ولی قوی ترین آنها اسلوب قصر است.
- ۲- در واقع قصر نوعی تأکید در تأکید است و در برابر مخاطب منکر حکم بکار می رود، و افزون بر تأکید، این اسلوب همراه ایجاز و اختصار است.
- ۳- در میان روشهای قصر تنها شش روش: « نفی و آلا، انما، حروف عطف (بل، لا و لکن)، تقدیم ما حقه التأخیر، ضمیر فصل و ال جنس»، از استعمال فراگیرتری برخوردارند.
- ۴- بیشترین کاربرد اسالیب قصری نهج البلاغه در عرصه مضامین اعتقادی (توحید، معاد، امامت و...)، اخلاقی و سیاسی - اجتماعی تجلی یافته است.

۱-۳- پیشینه موضوع

نهج البلاغه بعد از قرآن کریم مهم ترین کتابی است که توجه محققان اسلامی و غیر اسلامی را به خود جلب کرده و از جنبه های گوناگون مورد بررسی قرار گرفته و تاکنون نیز درباره ی آن کتابها، مقالات و رسالات فراوانی نگاشته شده است. به عنوان مثال پایان نامه هایی در دانشگاه اصفهان با عناوین « تشبیه در نهج البلاغه و بررسی کنایه در نهج البلاغه، ۱۳۷۳ ه.ش » به ترتیب توسط اشرف فولادگر و غلامرضا رستمی، به

نگارش درآمده است. اما موضوع مضامین قصر و حصر در نهج البلاغه که در رساله ی حاضر مورد بررسی قرار گرفته شده است، به دلایل مختلف از کانون توجه پژوهشگران و محققان دور مانده است، به همین دلیل بررسی این بحث ضروری دانسته شد، تا بدین وسیله نقاب از گوشه ای دیگر از زیبایی های فصاحت و بلاغت کلام امیرالمؤمنین برگرفته شود.

۱-۴- روش تحقیق

روش کار را به اقتضای موضوع رساله بر اساس روش کتابخانه ای انجام دادم، آنگاه در مسیر پیشبرد تحقیق به کتابهای بلاغی معتبر پیشینیان و معاصران مراجعه نمودم. از آنجا که انتخاب موضوع این رساله، انگیزه ای برای مطالعه کتاب گرانقدر مولا علی علیه السلام بود بر آن شدم که از تمام نهج البلاغه استفاده، و موارد « قصر و حصر » آن را استخراج، سپس آنها را بر مضامین سه گانه اعتقادی، اخلاقی و سیاسی دسته بندی نمایم.

۱-۵- اهداف تحقیق

۱. اهمیت و برتری روش قصر در تأکید کلام، نسبت به روش های تأکیدی دیگر در نهج البلاغه اثبات و روشن گردد.
۲. شناخت بهتر، عمیق تر و روشن تری از دیدگاههای امام علی علیه السلام در زمینه های مختلف زندگی دنیوی و اخروی بدست آید.
۳. آگاهی و شناخت علاقه مندان را نسبت به یکی از مهم ترین جنبه های بلاغی و هنری نهج البلاغه افزایش دهد.
۴. نقش مهمی در ترویج و تعمیق بیشتر ارزشهای دینی - الهی رفتار و گفتار مسلمانان، بویژه پیروان راستین امام علی علیه السلام داشته باشد.

۱-۶- اهمیت موضوع

تعیین روش قصر و حصر در هر نوشته ای، از راه های شناخت اندیشه ها و دغدغه های مهم مؤلف آن است. زیرا بوسیله ی این روش، مهم ترین مسائلی که مورد تأکید نویسنده می باشد، بیان می گردد. بدیهی است که بررسی شیوه قصر به عنوان عالیترین روش تأکید در نهج البلاغه می تواند پرده از ابعاد زیبا شناختی نهج البلاغه برگیرد و ما را به مهم ترین مضامین تأکیدی امام علی علیه السلام رهنمون سازد.

فصل دوم

سیری در روشهای تأکید کلام در ادبیات عرب

تأکید در میان تمامی افراد بشر - مسلمان و غیرمسلمان، نزد عرب و غیرعرب، در جاهلیت و اسلام رواج گسترده دارد. از آنجا که آدمی میل دارد در امور مهم از کلام گوینده اطمینان یابد و نیز به شنونده خویش اطمینان بخشد، همین نیاز به تأکید و اطمینان، مردم را به استعمال اسالیب تأکیدی فرا می خواند.

۲-۱- تعریف تأکید

تأکید از نظر لغوی به معنای بستن زین اسب و محکم کردن آن با بندهای چرمی بر پشت چهارپا است؛ که این ریسمانها را « توکید و تأکید » می نامیدند [حنکه الميدانی، ۱۴۱۶ه.ق، ج ۱، ۱۸۵].
اما تأکید در اصطلاح به معنای تثبیت و تقویت کلام، به منظور برطرف کردن شک و دور نمودن شبهات مضمون سخن [المراغی، ۱۹۸۰م، ج ۱، ۱۸۵]؛ و به عبارت دیگر، اندیشه ای را برجسته ساختن و یا به جنبه ای از یک تفکر، جلوه خاصی بخشیدن است.

۲-۲- تأکید در علم بیان

علم بیان با مباحث چهارگانه اش « تشبیه، استعاره، مجاز و کنایه »، یکی از روشهای مهم تأکید و تحکیم سخن است. زیرا در مباحث این علم از شیوه های غیرمستقیم سخن استفاده می شود و صاحب نظران بر این عقیده اند، که تعابیر غیرمستقیم در جان و روان شنونده تأثیری بیشتر دارد [حنکه الميدانی، ۱۴۱۶ه.ق، ج ۲، ۱۶۷].
با توجه به محدودیت بحث تأکید در علم معانی، هدف در این بخش تنها اشاره ای گذرا به وجود تأکید در علم بیان و بدیع است. لذا خوانندگان گرامی برای اطلاعات بیشتر به کتابهای نگاشته شده در این زمینه مراجعه نمایند.

۲-۳- تأکید در علم بدیع

علاوه بر معانی و بیان، در علم بدیع نیز بحث تأکید به طور مستقل تحت عنوان « تأکید المدح بما یشبه الذم » و « تأکید الذم بما یشبه المدح »، مطرح است [المراغی، ۱۹۸۰م، ۳۳۴]، که با ادات « استثنا » و « لای نفی جنس » مورد بحث قرار گرفته است.